

Закатнов Дмитро Олексійович
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник
директора з наукової роботи
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського, Україна

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПРОБЛЕМ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ В ОСВІТІ: БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ

Поширення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), пов'язаних із використанням засобів електронно-обчислювальної техніки, суттєво вплинуло на розвиток усіх сфер діяльності людини, зокрема освіти. З набуттям Україною незалежності наукові розвідки стосовно використання ІКТ у сфері освіти стали одним з пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної педагогіки. Серед таких досліджень вагомі місце обіймають дисертаційні роботи щодо різних аспектів застосування ІКТ в освіті. При цьому зазначені роботи залишилися поза увагою дослідників у контексті їх бібліометричного аналізу. Принагідно зазначимо, що моніторинг інформаційних вторинних потоків із широкого спектру питань наукової тематики, зокрема бібліометричний аналіз, дозволяє оперативно надавати науковцям інформацію стосовно рівня дослідження певної проблеми (Кропочева, 2018). Крім того, перспективність і значущість бібліометричних досліджень зумовлюють такі фактори:

- розвиток ІКТ, які значною мірою полегшують бібліометричне дослідження;
- удосконалення моделей та методів бібліометрії, пов'язаних з формуванням нових галузей дослідження (вебметрія);
- упровадження нових показників (індекс Хірша або h-індекс) і розробка інструментів візуалізації даних (Кобелев, 2020).

У незалежній Україні підготовлено та захищено значну кількість дисертаційних робіт з проблем, пов'язаних з використанням інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Нами аналізуються лише дисертаційні дослідження з педагогічних та психологічних спеціальностей, що зберігаються у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ). Зрозуміло, що вони не повністю

репрезентують масив дисертаційних робіт, захищених за зазначеною тематикою, проте дозволяють виявити певні тенденції. Пошук таких робіт здійснювався в Електронній бібліотеці ДНПБ за ключовими словами «електронно-обчислювальна техніка», «комп'ютерна техніка», «інформаційно-комунікаційні технології», «комп'ютерні технології», «електронні засоби навчання» тощо. За результатами пошуку в Електронній бібліотеці ДНПБ було виявлено 115 дисертації з педагогічних та жодної з психологічних спеціальностей. Серед виявлених робіт лише 13 (11,4% від загальної кількості) було захищено на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук.

У фонді ДНПБ зберігається лише 3 дисертації, що були захищені в період з 1992 по 1999 рр. У 2000–2005 рр. було захищено 5 робіт, у 2006–2010 рр. – 28, у 2011–2015 рр. – 48, після 2016 р. – 31 дисертація. Таким чином, переважну більшість дисертацій (майже 69 %) було захищено після 2010 р. Дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктор педагогічних наук було захищено: у 2000–2005 рр. – 1, у 2006–2010 рр. – 3, у 2011–2015 рр. – 4, після 2016 р. – 5. Максимальна річна кількість захистів докторських дисертацій – 2 (2008 р., 2012 р., 2014 р., 2016 р.), у 2002 р., 2010 р., 2017-19 рр. було захищено по 1 дисертації на здобуття наукового ступеня доктор педагогічних наук.

Якщо розглядати тематику досліджень, то потрібно зазначити, що всі три захищені у 90-х роках дисертації були присвячені підготовці учнів закладів загальної середньої освіти до вибору професій, пов'язаних з використанням засобів електронно-обчислювальної техніки, або їх підготовці до використання комп'ютерної техніки у практичній діяльності. Перелік напрямів досліджень за згаданою проблематикою після 2000 року став багатоваріативним. При цьому переважна більшість дисертаційних досліджень (понад 52 %) розкриває різні аспекти використання ІКТ у закладах фахової передвищої та вищої освіти. Значну частку досліджень (9,5 %) присвячено вивченню різних аспектів застосування ІКТ у післядипломній освіті педагогічних працівників. Аналізу зарубіжного досвіду застосування ІКТ у навчальному процесі присвячено понад 5 % захищених робіт. Біля 3% проаналізованих досліджень розкриває особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі

підготовки або підвищення кваліфікації робітничих кадрів. Лише одне дисертаційне дослідження присвячено інформаційно-комунікаційної підтримки наукової діяльності в галузі педагогічних наук і в одному дисертаційному дослідженні розкрито теоретико-методичні основи проектування та впровадження інформаційно-аналітичної системи управління закладом вищої освіти. Майже у 29 % дисертацій розглянуто різні аспекти використання ІКТ в закладах загальної середньої освіти. Принагідно зазначимо, що біля 35 % дисертаційних досліджень підготовлено та/або захищено в наукових установах Національної академії педагогічних наук України (Перелік тем, 2018).

Аналізуючи захищені дисертаційні роботи з проблеми використання ІКТ в освіті, можна зазначити, що лише за спеціальністю 13.00.05 (соціальна педагогіка) не захищено жодної дисертації за тематикою, пов'язаною з використанням ІКТ. Максимальна кількість робіт (47) припадає на спеціальність 13.00.04 (теорія і методика професійної освіти). Значну кількість дисертацій (28) захищено за спеціальністю 13.00.02 (теорія та методика навчання (з галузей знань)) та (22) за спеціальністю 13.00.10 (інформаційно-комунікаційні технології в освіті). За іншими спеціальностями захищено не більше ніж по 10 дисертацій, а саме: 8 робіт за спеціальністю 13.00.01 (загальна педагогіка та історія педагогіки), по 3 роботи за спеціальностями 13.00.07 (теорія і методика виховання) та 13.00.09 (теорія навчання), 2 роботи за спеціальністю 13.00.06 (теорія і методика управління освітою), та по 1 роботі за спеціальностями 13.00.03 (корекційна педагогіка) та 13.00.08 (дошкільна педагогіка). Таким чином, з 1992 по 2020 рік в Україні захищено значну кількість дисертаційних досліджень з проблем використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, які практично повністю перекривають спектр спеціальностей галузі знань «Педагогічні науки». При цьому в середньому за рік захищалося 4 дисертації, а максимальна кількість захистів (14) припадає на 2014 рік. Можна прогнозувати збільшення кількості дисертаційних досліджень, пов'язаних з використанням ІКТ в освіті, детермінованих необхідністю здійснення організаційно-педагогічного забезпечення діяльності закладів освіти в умовах карантинних обмежень,

обумовлених пандемією Covid–19.

Список джерел:

1. Кобелев, О. М. (2020). Бібліометрія як засіб оптимізації бібліотечної діяльності: історія та сучасний стан. *Вісник Харківської державної академії культури*, № 58, 18–26.
2. Кропачева, Н. М. (2018). Дисертаційні дослідження з історії розвитку педагогічної науки і практики доби Української революції на сучасному етапі: бібліометричний аналіз. *Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*, т. 23, вип. 2, 213–227.
3. Перелік тем дисертаційних досліджень, захищених в установах НАПН України. Взятю з http://naps.gov.ua/ua/activities/training/topic_list/